

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ
مَجْدُ الْوَالِدِ الْأَبَدِيِّ

ظرفیت سازی

شعر آیینی شیعی معاصر

مجید طاهری

شاعر و ذاکر اهل البيت

مظرفیت سازی شعر آیینی شیعی معاصر

نویسنده: مجید طاهری

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳

تعداد صفحه: ۶۴

قطع: پالتویی

ناشر: طاماه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۸۹۱-۹-۷

وبت چاپ: اوّل

چاپ: نهمین

تیراژ: ۱۰۰۰

قیمت: ۱۵۰۰۰۰

حق چاپ محفوظ است.

برای شرکت در کلاسهای مساجد عمومی و

خصوصی (نوجوانان، آقایان، بانوان) با شماره ۰۲۱۳۳۲۵۰۹۳ و

۰۹۱۲۱۸۳۸۲۶۸ تماس بگیرید.

فهرست

۱	چکیده
۲	مقدمه
۶	تعریف ظرفیت
۷	تعریف شعر آئینی شیعی
۹	شعر شیعی
۱۱	مؤلفه‌های درونی و بیرونی ظرفیت
۱۱	تکر محاکات
۱۳	تأثیر فرهنگ عاشورا
۱۴	تأثیر انقلاب اسلامی ایران
۱۷	پیروی انقلاب از سوره اطهار (عز و عزت) و ارزش‌ها
۱۹	نقش رهبری در ظرفیت‌ها
۲۱	نقش حوادث روز
۲۲	توجه شاعران به مسائل خارجی
۲۴	قالب‌های جدید
۲۸	اشعار موضوعی
۲۹	شعر کودک و نوجوان
۳۰	ظرفیت‌ها و موضوعات مجالس
۳۱	اقبال علمای دین
۳۲	تأثیر دفاع مقدس
۳۴	اشعار فولکلر (عامیانه)
۳۴	فرهنگ‌های بومی باستانی
۳۵	نوروز
۳۶	مؤلفه‌های درونی

۳۶	ظرفیت های معنایی حقیقی
۳۸	نقش آفرینی شخصیت ها
۳۹	ادعیه و زیارات
۴۰	مرثیه به همراه مدح
۴۲	ظرفیت های تخصصی و فنی
۴۲	مناسبت های خاص اجتماعی
۴۳	زیارتگاهها
۴۴	شاعران اختصاصی
۴۷	نتیجه گیری
۴۹	منابع
۵۵	فهرست منابع مؤلف
۵۶	آثار مؤلفان دیگر

چکیده:

شعر آیینی شیعی، مطابق با نظر ارسطو و خواجه نصیرالدین طوسی در محاکات و نیز بر اثر فرهنگ عاشورا و انقلاب اسلامی، ظرفیت‌هایی در شعرفارسی ایجاد کرده که از جهت زیبایی و پویایی، کم نظیر است؛ این نوع از اشعار فارسی، به دلیل حضور رو به افزایش ذاکران اهل بیت علیهم‌السلام که بحمدالله در این عصر، شمار آنان از حیث تعداد و سلاقی، فراوان گشته است نیازمند برخورداری از تنوع بیرونی و درونی در شعر می‌باشد. شعر آیینی شیعی تا حدودی، با توجه به زمندیهای خوانندگان خاص خود، بطور تخصصی و به ندرت وجود عطف و استفاده فراوان، به گونه‌ی حدّا کثری سروده می‌شود. ظرفیت‌های جدیدی نیز در شعر فارسی، در راستای گسترش و حضور در متن اقشار گوناگون جامعه، باز می‌کند که در عصر حاضر، تقریباً بدیع و شگفت‌انگیز است. شاعر آیینی شیعی، از هر عاملی در فرهنگ ایرانی اسلامی، مدد می‌یابد تا دلها را متوجه اشارات خود به سوی فرهنگ اهل بیت علیهم‌السلام نماید. پژوهش در متون ادبی آیینی شیعی معاصر و کشف ظرفیت‌های ایجاد شده جدید نسبت به زبان و ادبیات

فارسی، هم می تواند موجب تغییر نگرش راکد و هم سبب گشودن و هموار نمودن راههای تازه تر گردد.

کلیدواژه: شعر آیینی، شعر آیینی شیعی، شعر هیئت

مقدمه

شاید در حال حاضر بتوان گفت، تنها شاخه ای از شعر فارسی که قابل پیش بینی نیست، شعر آیینی شیعی است که مانند بسیاری از سرودهای سرودن در حال حرکت بوده و ثواب مندی و محاکاتی به در جامعه به دلیل نظام اسلامی وجود دارد قلب تپنده ای را برای پویایی اش فراهم نموده است، طوری که نتوان از یک پژوهشگر، قطعیت قابل قبولی درباره شکل و محتوا و حدود آن پذیرفت.

در این مقاله از جهت محدودیت اختصار، نمی توان به بسیاری از عرصه ها با توضیح و مثال، پرداخت و تنها باید به ذکر نام و عنوان اکتفا نمود، ولی با کمی جستجو می توان به بسیاری از اشعاری که عناوین آنها نام برده شده دست یافت.

اکثر بهره گیرندگان شعر آیینی شیعی، مداحان و ذاکران اهل بیت علیهم السلام هستند که تنها در کشور جمهوری اسلامی ایران در حال حاضر، تعداد آنان به حدود یکصد

هزارتن می‌رسد و نسبت به خوانندگان اشعار دیگر فارسی، که اغلب بطور تفنّنی شعر می‌خوانند، این افراد بطور حرفه‌ای و نیمه حرفه‌ای از شعر، بهره می‌برند؛ اما باعث تعجّب و شگفتی است که آنطور که باید و شاید به این موضوع در پژوهش‌ها و مقالات و پایان نامه‌ها پرداخته نشده است؛ نسبت فراوانی این نوع از اشعار نیز در مقایسه با اشعار دیگر فارسی، اگر نگوییم بیشترین، باید گفت یکی از بیشترین بخش‌های شعر فارسی است؛ حال باید دید آیا این نوع از اشعار توانسته است از دیدگاه ادبی، جایگاهی مناسب و قابل بررسی و ظرفیتی قابل قبول و تازه برای شعر فارسی محسوب گردد؟

«بحمدالله یکی از ثمرات انقلاب اسلامی در کشورمان در حوزه مدّاحی، صیانت از زبان و فرهنگ‌های بومی و محلی بوده است. باید فرهنگ و ادب فارسی به خود ببالد که با قوّت گرفتن جریان مدّاحی ادب بیت‌علیّه در واقع، حیاتی دیگر به کالبد فرهنگ و زبان این مائیدوم دمیده شده و سبب ظرفیت‌های جدیدی در ادبیات فارسی گردیده است.

در حال حاضر در حدود سی گویش، که اهمّ آنها: فارسی، آذری، مازنی، گیلکی، لری، کردی، عربی، اردو، ترکمنی، بلوچی، بوشهری، بختیاری و حتی انگلیسی و

آلمانی می‌باشد در پهنه ایران اسلامی در تمامی مناسبت‌های ملی و مذهبی به امر مقدس مدّاحی اهل‌بیت علیهم‌السلام می‌پردازند و این در حالی است که با ورود جوانان مؤمن و متعهد در این عرصه، گستره بسیار عظیمی از اشعار و نوحه‌ها و سرودهای جدید، با تقسیم بندی‌های قومی و محلی (که نه تنها در نوع خود بلکه در مجموع، بی‌سابقه است) مشغول تولید با چندگونه انتشار است.

۱- انتشار از طریق چاپ کتاب و جزوه

۲- انتشار از طریق وبلاگ، وب سایت

۳- انتشار از طریق خواندن شاعران، مدّاحان و سخنرانان»

(طاهری، ۱۳۹۳، ۳۰۵)

البته امروزه رسانه‌های انحصار فوق به فضاهایی از قبیل:

اپلیکیشن‌ها و پیام‌رسان‌های مختلف، نظیر تلگرام نیز گسترش یافته و وضعیت انتشار به حدّی وسیع است که حتی بسیاری از مراکز مذهبی و شاعران به دریافت مجوز چاپ از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی نیز مبادرت نکرده و یا نیازی در این خصوص، احساس نمی‌کنند.

جستجو در مقالات و رساله‌های دانشگاهی، نشان دهنده کمبود قابل ملاحظه دانش و تحقیق در حوزه شعر آیینی شیعی معاصر و ظرفیتهای آن در شعر فارسی می‌باشد؛ اما از آن میان می‌توان به کتابهای: «شعر آیینی و

تأثیر انقلاب اسلامی بر آن»، نوشته «زهرا محدثی خراسانی» و «شعرهیئت»، نوشته «دکتر محمدرضا سنگری» و رساله دکتری «خانم ملیحه خیری»، اشاره کرد که در پایان و در بخش نتیجه گیری، این طور بیان می دارد که: «فرجام سخن را اختصاص می دهیم به جایگاه ناچیز شعرآیینی در ادبیات فارسی دانشگاهی و بررسی علل اینکه با توجه به حجم و تنوع بالای ادب آیینی، کمتر در محیط های علمی و دانشگاهی به آن پرداخته شده است. بنابر نظر تعدادی از مؤلفین معاصر، شعرآیینی از تحقیقات فاسده گرفته است، همانگونه که شعر طنز، شعر سیاسی، شعر اجتماعی و دیگر گونه های شعری را داریم، شعر دینی هم گونه ای از شعر فارسی است و دستیابی به آثار قوی، نیازمند پشتوانه تحقیقاتی و مطالعاتی است».

یکی از عوامل کم توجهی به شعر دینی به خوانندگان این نوع ادبی باز می گردد، «ایگلتون» در نظریه ادبی خود گفته است: «نظریه دریافت به بررسی نقش خواننده در ادبیات می پردازد، بدون خواننده هیچ گونه متن ادبی پدید نخواهد آمد، متون ادبی در قفسه های کتاب وجود ندارند، بلکه طی فرآیندهای خواندن فقط در تجربه خواننده مادیت می یابند، برای وقوع ادبیات، وجود

خواننده درست، به اندازه وجود مؤلف حیاتی است.» (خیری، ۱۳۹۴، ۳۰۳)

شعر آیینی شیعی، در دوره انقلاب اسلامی به شکوفایی قابل ملاحظه‌ای رسید و شاخه‌های پربراری در خود پرورید که از آن میان می‌توان به شعر عاشورایی اشاره کرد» بی‌گمان شعر و ادبیات انقلاب اسلامی، در بازگشت به تاریخ و تکریم حماسه‌های دینی و آیینی، پیش از هر جای دیگر، در کربلا ایستاده، بیش از هر شخصیت مذهبی دیگر، امام حسین علیه السلام و یارانش را ستوده و معلم خود قرار داده است. شعر عاشورایی عصر انقلاب، فحیم، معناگرا و تعالی‌اندیش است.» (کافی، ۱۳۸۸، ۱۴)

تعریف ظرفیت:

معلوم است که «ظرفیت» به معنی گنجایش و استعداد می‌باشد و ما نیز به آن مهم در وجه مختلف خواهیم پرداخت، اما آنچه باید لحاظ گردد استثناء حد اکثری از مواردی است که عنوان می‌گردد و ممکن است حتی از ظرفیتها به شکل صحیح و مقدار کافی بهره‌گیری نشود و در صورت نقص، نظر کارشناسان و منتقدین تأمین نگردد، لذا در این مقاله صرفاً به جوانب و امکانات موجود، جهت گستردگی و بسط حوزه شعر آیینی شیعی،

چه از جنبه محتوا و چه از جنبه فراوانی و فرم پرداخته می شود.

شناخت استعداد چیزی، بجز آنکه سبب توسعه و رفع محدودیت های آن می شود، راههای جدیدی را هم گشوده و نگاه و اندیشه های بیشتری را به خود معطوف می سازد. عدم توجه به ظرفیتهای می تواند عدم توجه به امکان ثمره دهی تلقی گردد و موجب از بین رفتن این امکان شود، البته شناخت ظرفیتهای می تواند آن را به چند برابر افزایش دهد، درست همانطور که وقتی می دانیم حاصل یک درخت، شکوفه و زیبایی و فواید مختلف از جمله میوه های سودمند و با ارزش است، به گونه ای سعی در رفع احتیاجات آن تا سرحد برداشت می نمائیم تا بتوانیم از حاصل کار، ابراز رضایت داشته باشیم و آن را از خطر تهاجم آفات، محافظت نمائیم و در مجموع، باغ و بوستانی همواره شاداب و با طراوت و رایحه داشته باشیم.

تعریف شعر آیینی شیعی

از آیین، علاوه بر معنی دین و مذهب، می توان به عبارتی که شاهنامه در بیت «دویست و نه» داستان هفتخوان اسفندیار، آورده اشاره کرد که مظهر زشتی و فریب را «بی آیین» می خواند و البته این بیت نشان می دهد که

آیینی بودن، ریشه‌ای کهن داشته و مظهر زیبایی و نور و حقیقت است.

پرازنگ رویی، بی‌آیین و زشت

بدان تیرگی جادوی‌ها نوشت

(فردوسی، ۱۳۷۴، ۱۷۸)

شعر آیینی شیعی، یکی از شاخه‌های تنومند درخت شعر فارسی است که بدلیل برخورداری از بُن‌مایه‌های عطفی ارزشی و اکسیرهای معنوی خودجوش، می‌توان آن را عنصری یکی از ریشه‌های اصلی دانست و همانا و صد البته که این نکته، جاودانگی و سرسبزی را در همه فصول، برای بوستان شعر فارسی به همراه خواهد داشت و شاعر و خواننده شعر را به توفیقات الهی متعالی، خواهد رساند، یعنی این نوع از شعر، به این‌که دارای ابعاد مادی و زمینی است، جنبه‌های ماورایی نیز به همراه دارد و سراینده و خواننده را بطور مضاعف مورد تسبیح قرار می‌دهد که البته این موضوع، اختصاص به شعر فارسی نداشته و زبانهای دیگر را نیز شامل می‌شود.

«ادبیات آیینی، ستودن فضیلت‌ها و عظمت‌هاست، یا سوز و سوگ و مرثیه در فقدان فضیلت‌های ادراک نشده و مظلوم است و البته در کنار این تحسین و آفرین، نفرین و گریز و پرهیز از رذیلت‌ها و زشت کاری‌ها و

زشت کاران است.» (محدثی خراسانی، ۱۳۸۸، ۱۱) که البته باید لفظ «شیعی» را به دلیل محتوای برگرفته شده از مذهب غنی شیعه، به آن افزود، که بطور مفصل در ادامه به آن خواهیم پرداخت.

از جنبه تعلیمی، این نوع از اشعار، حداقل دارای ابعاد: دینی، مذهبی، توحیدی، عرفانی، اخلاقی، حماسی، ولایی، اجتماعی و سیاسی می‌باشد و حضور آن، بسیار برای تقویت نظام اسلامی، مهم و اساسی است، تا آنجا که تمام معظم رهبری، بطور منظم و هرساله، با تشکیل جلساتی با شاعران این حوزه، به بررسی اشعار و نقاط ضعف و قوت آن می‌پردازند.

شعر شیعی

با نگاهی جامع می‌توان به این نکته پی‌برد که شعر آیینی شیعی، بیشتر در مجالس موسوم به «هیئت» استفاده می‌شود که در این باره گفته شده است: «از ساحت‌ها و قلمروهای شعر دینی و آیینی، هیچ ساحتی از منظر زایایی و البته حضور در مجامع مردمی، هم اندازه و هم تراز «شعر هیئت» نبوده و نیست. در روزگار ما به سبب گسترش هیئت‌های مذهبی، اقبال و استقبال به این گونه سروده‌ها افزون‌تر شده است و همین بسیاری، شاعران